

Posudek oponentky habilitační práce

Mgr. Drahošlav Magdoško, PhD.

Mesto – Predmestia – Chotár. Nové poznatky o historickej topografii Košíc v stredoveku

Katedra histórie Filozofickej fakulty Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach 2024, 329 s.,
obrazová príloha

Aktuální urbánní výzkum významně uplatňuje interdisciplinaritu. Ta má své důležité místo zejména ve středověku, kdy v případě řady měst, a to i těch nejvýznamnějších, postrádáme dostatek dochovaných písemných pramenů, jejichž prostřednictvím by bylo možné rekonstruovat první staletí vývoje města. Samozřejmostí je tak zapojení poznatků archeologie a stavebně-historických průzkumů, které napomáhají k vytváření základních kontur středověkého vývoje. Osobně mám výborné zkušenosti s výzkumem dějin Hradce Králové, jehož archivní fond je pro středověk žalostným torzem. Tamní archeologická tradice, rozvíjená od počátku 20. století, a stavebně-historické průzkumy, postupně vylepšované od 60. let 20. století, jsou skvělými pomocníky k poznání historie města, jež v letošním roce slaví 800 let od první zmínky o své existenci. Důležitou roli při hradeckém výzkumu pravidelně sehrávají i moderní přístupy historické geografie a kartografie. I zapojení těchto historických věd předpokládá náležitou erudici historika, který i přes svou specializaci na středověké urbánní dějiny sleduje vývoj měst v intencích *longue durée*, což mu umožňuje využívání i raně novověkých a novověkých kartografických děl, z nichž může velmi obratně získávat informace pro starší vývojovou fázi zkoumaného městského sídla. Kombinace výše uvedených přístupů je zásadní zejména při vytváření městské topografie.

Předložená habilitační práce Mgr. Drahošlavy Magdoška, PhD., s názvem *Mesto – Predmestia – Chotár. Nové poznatky o historickej topografii Košíc v stredoveku* je přesně tím typem vědecké práce, která využívá moderní přístupy a kombinuje poznatky z písemných pramenů, z archeologických a stavebně-historických průzkumů a čerpá citlivě informace z dochovaných kartografických děl. Protože má košický archeologický a stavebně-historický výzkum určité zpoždění, kdy se objevuje solidní dokumentace až od závěru 20. století, představuje Magdoškova práce významný pionýrský počín: existuje sice řada i syntetických prací o dějinách Košic, ty však vycházely pouze z dochovaných písemných pramenů, neboť autoři ještě neměli přístup k poznatkům příbuzných oborů. Po přečtení práce je proto zřejmé, že autor, který chce v budoucnu rozpracovávat dílčí historikotopografická témata z dějin středověkých Košic, nemohl svou habilitační práci zaměřit jinak, než se vyrovnat s dosavadní

historiografií, jejíž závěry jsou v nejednom případě chybné, a poskytnout aktuální poznatky rozsáhlého a mnohostranného výzkumu. I když má čtenář po přečtení práce dojem, že vše je aktuálně do značné míry jinak, velmi oceňuji autorovu pokoru, kdy v závěru vypíchl skutečnost, že všichni autoři, kteří se k jednotlivým tématům v minulosti vyjadřovali, přinesli i mnoho cenných poznatků a postřehů, ale jejich práce byla znesnadněna absencí některých zjištění, která má k dispozici on. Velmi střizlivě též připouští, že s novými objevy může dojít k úpravě i některých jeho závěrů.

Posuzovaná habilitační práce má ještě jednu velkou výhodu oproti dřívějším autorským počínům: autor na 329 stranách logicky členěného textu do kapitol a podkapitol postupně zrekonstruoval topografii nejen vnitřního města, ale i jeho předměstí a předpolí, kdy v této souvislosti sledoval i hranice městského obvodu a jejich proměnu v období středověku. Aby odlišil poddanské vesnice a osídlení, jež bylo součástí městského obvodu, jeho pozornosti neuniká ani formování městského panství, jehož velikost byla zejména v době 1. poloviny 16. století obdivuhodná. S využitím kartografických pramenů a vlastních rekonstrukčních map vytváří postupný výklad jednotlivých komponentů košické topografie, a to přehledně prostorově i v časových vrstvách. Právě tento postup posiluje jeho argumentaci, protože systematickým výkladem, postihujícím období 13. až počátku 16. století, lépe v procesu formování města objekty lokalizuje a interpretuje dochované zmínky a dosavadní závěry archeologických a stavebně-historických sond. Pro ověření poznatků však nutně čerpá i z poznání novějších košických dějin. Jeho výklad dokládá orientaci ve správních a právních dějinách, založenou na interpretaci dochovaných latinských, německých a maďarských pojmů, zasazených do dobového kontextu při vhodně aplikované diskurzivní analýze.

Magdoškova interpretace se jeví ve světle aktuálního poznání jako věrohodná. Jen na několika málo místech problesknou pochybnosti, zda by nebylo možné některé jevy chápat i jinak. Příkladně bych uvedla hledání motivace k pojmenování Hnilné brány a od ní odvozeného jména ulice v intravilánu a na předměstí. Polemizovala bych s autorem, že se jednalo o důsledky nějakých lokálních přírodních úkazů, které by daly lokalitě, která byla v hradbách druhou nejvýznamnější po prostoru náměstí, pojmenování. Spíše bych využila poznatky z jiných měst, které dokládají, že pojmenování velmi často odrážela směr, jímž ulice a brána vedly. Dodnes vede od Košic silnice na bývalé horní město Gelnici (původně Gnilec) a oblast, jíž protéká řeka Hnilec, která je největším pravostranným přítokem Hornádu. Stojí tedy za úvahu, při srovnání vývoje názvu až do slovenské podoby, zda pojmenování

nesouvisí s touto oblastí a případně i nějak s přítomností mincovny v Košicích a těžbou stříbra v uvedeném směru. To jsou jen prvotní úvahy, které by bylo třeba výzkumem ověřit.

Přístupy srovnávacích urbánních dějin autor aplikuje velmi opatrně, kdy využívá zejména rozpracovanosti dějin Prešova, který je současně Košicím z genetického hlediska nejbližší. V tomto smyslu se jistě nabízí do budoucna určitý potenciál, kdy by mohly vhodně objevené paralely s vývojem dalších měst přinést nové poznatky. Je však zřejmé, že autor by potřeboval mít k dispozici u jednotlivých měst výsledky obdobného výzkumu, který předložil, budeme-li důslední.

Určitý potenciál má i systematický diplomatický výzkum torzovitě dochované materie úřední provenience. Výzkum městských kanceláří poskytuje historii cenné poznatky, kdy dokáže při zachycení i útržkovitě dochovaných zmínek rekonstruovat v základních rysech i prameny, které se nedochovaly, a poukázat tak na kulturní potenciál města. Taktéž sledování vývoje kancelářské personálu přináší důležité poznatky. Z autorových citací týkajících se nejstarší dochované knihy z přelomu 14. a 15. století mj. vyplývá, že se vedle latiny začíná prosazovat němčina. Velmi pěkným příkladem je tak použití pojmu „villa“, který písař později zachytil v němčině jako „-dorf“. Ve slovenštině je pak pro předměstské části, jejichž název se takto vyvíjel, používán pojem „Ves“. Přiklání bych se k autorovu názoru, že pojem „villa“ neznačil vesnici, ale významný statek, zemědělskou usedlost, podle níž byl prostor nazván. Překlad do němčiny význam zřejmě posunul a vše dokonala slovenská podoba. To byl i důvod, proč badatelé kladli počátky těchto lokalit do doby předlokační. Doporučovala bych proto pro psaní slovenské varianty používat malé písmeno (ves), které významově setrvává na úrovni původního významu zachycujícího určitý segment předměstí, který dal pojmenování ulici. Použití velkého písmene je pro středověk zavádějící a podporuje interpretaci, že se jednalo o název sídla venkovského typu.

Uvedené příklady dokládají, že se jedná o marginálie, které rozhodně nijak nesnižují celkově velmi vysokou úroveň práce, která má i dobrou jazykovou a stylistickou úroveň (jen občas lze zaznamenat překlep či opomenutí čárky ve větě). Autor využil dostupnou domácí a podle možností i zahraniční literaturu, pramenné kritice podrobil, jak vyplývá z výše uvedeného, i širokou škálu dochovaných pramenů, a to nejen z košického městského archivu.

Celkově je možno shrnout, že předložená habilitační práce splňuje požadavky kladené na tento typ vědeckých prací, a proto ji doporučuji k obhajobě. S ohledem na vysokou odbornou úroveň textu ji současně doporučuji jako podklad k udělení titulu docent.

doc. PhDr. Jana Vojtíšková, Ph.D.

V Hradci Králové 8. března 2025